द्विमुनि अव्य॰ द्वौ मुनी पाणिनिकात्यायनौ वंद्यौ । "संख्या-वंद्येन" पा॰ अव्ययी॰। तुल्यविद्यायुक्तमुनिद्वये। "द्विमुनि व्याकरणस्य, विद्याविद्यावतारभेदात् द्विमुनि व्याकरण मित्यपि साधु" सि॰कौ॰

द्विमूषलि अव्य॰ द्वे मूषले यत्र प्रहरणे अव्ययी॰ द्विदण्ड्या॰ रच् समा॰। मूषलद्वययुक्ते प्रहरणे ।

द्विमूर्द्ध त्रि॰ द्वौ मूर्द्धानावस्य बहु समा॰ । शीर्षद्वययुक्ते "बहुमूर्द्धौ द्विमूर्द्धांश्च त्रिमूर्द्धांश्चाहतां मृधे" भट्टिः अस्योन्नोदात्तत्वम् स्त्रियां ङीष् । संज्ञायान्तु क्वचित् न समा॰ । द्विमूर्द्धन् दनुपुत्रभेदे "अभवन् दनुपुत्राश्च इत्युपक्रमे "द्विमूर्द्धा शकुनिश्चैव तथा शङ्कुशिराः प्रभुः" हरिवं॰ ४अ॰ ।

द्वियजुस् स्त्री द्वे यजुषी उपधाने अस्याः ।१इष्टकाभेदे द्वे यजुषी इव शरीरे अस्य । २यजमाने च यथोक्तं शत॰ब्रा॰ "अथ द्वियजुषमुपदधाति । इन्द्राग्नी अकामयेतां स्वर्गं लोकमियावेति तावेतामिष्टकामपश्यतां द्वियजुषमिमामेव तामुपादधातां तामुपधायास्यै प्रतिष्ठायै स्वर्गं लोकमैतां तथैवैतद्यजमानो यद्द्वियजुषमुपदधाति येन रूपेण यत् कर्म कृत्वेन्द्राग्नी स्वर्गं लोकमैतां तेन रूपेण तत्कर्म कृत्वा स्वर्गं लोकमयानीति सा यद्द्वियजुर्भवति द्वे ह्येतां देवते अपश्यतां यद्येव द्वियजुषमुपदधाति यजमानो वै द्वियजुः तदाहुः । यदसावेव यजमानो योऽसौ हिरण्मयः पुरुषोऽयं कतमदस्येदं रूपमिति दैवो वाअस्य स आत्मा आसुषोऽयं तद्यत्र हिरण्मयो भवत्यमृतं वा अस्य तद्रूपं देवरूपममृतं हिरण्मयमथ यदियं मृदः कृता भवति मानुषं ह्यस्येदं रूपम्। स यदमूमेवोपदध्यात्। नेमामपश्यिष्यत्क्षिप्रे हाप्राणो लोकाद्व्रजमानः प्रेयादथ यदि मामपश्यिष्यति यदेवास्येदं मानुषं रूपं तदस्यैतदपश्यिष्यति तथेहानेनात्मना सर्वमायुरेति" शत॰ब्रा॰ ७।४।२।१६ यतो द्वे देवते एतामपश्यतामत एव द्वाभ्यां यजुर्भ्यामुपधीयते । स हिरण्मयः पुरुषोऽस्य यजमानस्य दैवत्य प्रयुक्त आत्मा शरीरम् । द्वियजुरिष्टका मनुष्यत्वयुक्त आत्मेत्यर्थः हिरण्मयत्वात् पुरुषस्य देवशरीरत्वं मृण्मयत्वाद् द्वियजुषो मानुषशरीरात्मत्वम्" भा॰ । ते च यजुषी शत॰ब्रा॰ ७।४।२।२१ उक्ते "यास्ते अम्बे ! स्वर्गे रुचः"।। "याश्च देवाः ! स्वर्गे रुचः"२। इति ।

द्वियमुन अव्य॰ द्वयोर्यमुनयोः समाहारः "नदीभिश्च" पा॰ "नदीभिः संख्या प्राग्वत् समाहारे चायमिष्यते" सि॰कौ॰ "समाहारे चेति" पा॰सूत्रे चकार एवकारार्थकः समाहारान्यव्यवच्छेदकस्तेन द्विगोरयमपवादोऽव्ययीभावः" मनो॰। द्वयोर्यमुनयोः समाहारे ।

द्विर पु॰ द्वौ रौ रेफौ वाचकशब्दोऽस्य । रेफद्वयघटितभ्रमरशब्दवाच्ये १मधुकरे २वर्वरे च ।

द्विरद पु॰ द्वौ रदौ प्रधानतया यस्य । १गजे अमरः २नागकेशरे च "समसेव समाक्रान्तं द्वयं द्विरदगामिना" रघुः "दुर्व्यैरिव स्थितिभ्रष्टां द्विरदैरुद्धरम्" माघः ।

द्विरदान्तक पुंस्त्री॰ ६तत॰ । सिंहे राजनि॰ स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । [२सिंहे च ।

द्विरदाराति पु॰ ६तत॰। १शरभे अष्टापदे जन्तुभेदे पार॰नि॰

द्विरदाशन पुंस्त्री॰ द्विरदमश्नाति अश-भोजने ल्यु । सिंहे पार॰नि॰ स्त्रियां जातित्वात् ङीष् ।

द्विरभ्यस्त त्रि॰ द्विर्वारमभ्यस्तः । द्विगुणिते द्विरुक्ते ।

द्विरशन न॰ द्विर्वारमशनम् । द्विवारभोजने "मुनिभिर्द्विरशनं प्रोक्तं विप्राणां सर्व्ववासिनां नित्यम् । अहनि च तथा तमस्विन्यां सार्द्धप्रहरयामान्तः" कात्यायनसं॰

द्विरसन पुंस्त्री॰ द्वे रसने जिह्वे यस्य। द्विजिह्वे सर्पे दारा॰ स्त्रियां जातित्वात् ङीष् ।

द्विरागमन न॰ द्विर्द्विवारमागमनम् । विवाहात् परत्र पितृगेहात् पतिगृहे वध्वाः पुनरागमने । तत्र नक्षत्रादि तत्स्वरूपञ्च ज्यो॰त॰ उक्तं यथा

"श्रीपतिसंहितायां प्रचेताः "पुष्याश्विमृगरेवाद्यादितिवसुस्वात्युत्तरारेवतीतारानायकरोहिणीषु शुभदामेषाश्विकुम्भे रवौ । वारेज्यान्वितेन्दुवित्तु शुभदे तारे प्रशस्ते विधौ कन्यामन्मथमीनतौलिमृगभे स्याद्द्विरागमनाद्यागमः" । नारायणपद्धतौ "हस्ते पाणिग्रहे गेहात् पितुः पतिगृहं प्रति । पुनरागमनं वध्वास्तद् द्विरागमनं विदुः" ज्योतिःसारसंग्रहे "विवाहमादि प्रथमं वध्वा नागमनं यदि । तदा सर्वमिदं चिन्त्यं युष्माद्यद्वद्विचक्षणैः" कृत्यचिन्तामणौ "अत्र कन्यादिमे वर्षे श्वशुरस्य तथाब्दके । संप्राप्ते द्वादशे वर्षे पतिं हन्ति द्विरागमे" मत्स्यसूक्ते "भुक्त्वा पितृगृहे कन्या भुङ्क्ते स्वामिगृहे यदि । दौर्भाग्यं जायते तस्याः शपन्ति कुलनायिकाः"

अत्र विहितनक्षत्रादि बहु॰णी॰ उक्तं यथा

"चरेदयोजकार्यने घटाग्निमेषगे रवौ रवीज्यशुद्धियोगतः शुभग्रहस्य वासरे । नयुग्ममीनकन्यकातुलाद्वये विल-